

Vrednote govornog jezika, čimbenik kohezije govorno-jezičnog izraza

Pavelin Lešić, Bogdanka; Hercigonja Salamoni, Darija

Source / Izvornik: **Verbotonalni razgovori, 2021, 67 - 78**

Book chapter / Poglavlje u knjizi

Publication status / Verzija rada: **Published version / Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:257:806685>

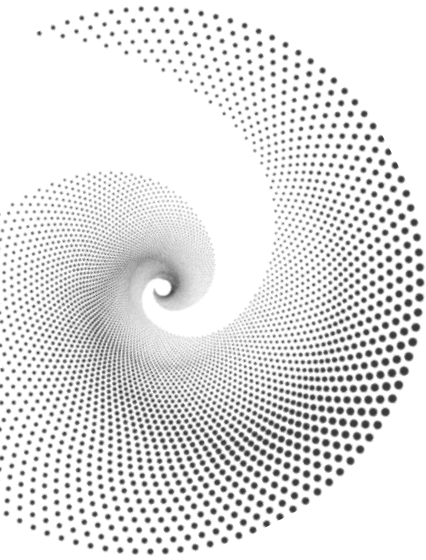
Rights / Prava: [Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International/Imenovanje-Nekomercijalno-Bez prerada 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-30**

Repository / Repozitorij:

[SUVAG Polyclinic Repository](#)

VREDNOTE GOVORNOGA JEZIKA, ČIMBENIK KOHEZIJE GOVORNO-JEZIČNOG IZRAZA

Bogdanka Pavelin Lešić, Darija Hercigonja Salamoni

Misao – jezik – stvarnost čine cjelinu u govorno-jezičnom izrazu

Sve je u jeziku povezano. Svaki njegov dio u čvrstom je suodnosu s cjelinom. Vrijednost svakog dijela cjeline proizlazi iz njegove uloge u sveukupnoj strukturi suodnosa. Pomak ili promjena u najmanjem dijelu cjeline mijenja njezinu ukupnu strukturu. Petar Guberina je kao student prve godine studija pročitao „Tečaj opće lingvistike“ (1916) Ferdinanda de Saussurea i krenuo istraživati govorni jezik polazeći od spomenutih postavki (Guberina, 2010, str. 73). Jezik je za de Saussurea sustav primarno usmene i društvene naravi, a govor individualni čin koji nestaje ne ostavljajući traga. Konceptija jezika kao sustava i desosirovsko traženje i pronalaženje jedinstva među različitim rasutim oblicima, trajno su utjecali na Guberinu. Međutim, de Saussure i strukturalisti ograničili su se na traženje jedinstva u jezičnom sustavu¹⁴ kao autonomnom sustavu arbitrarnih znakova neovisnih od (su)govornika i situacije komunikacije, a Guberina je problematici jedinstva elemenata govorno-jezične djelatnosti posvetio cijelu knjigu. Smatra da problem jedinstva cjeline premašuje jezični sustav znakova i tiče se cjelokupne govorno-jezične djelatnosti.¹⁵ Zbog toga se Guberina, prevodeći na francuski jezik naslov svoje knjige „Povezanost jezičnih elemenata“ (1952)

¹⁴ Francuski *langue*, f.

¹⁵ Fr. *langage*, m., govorno-jezična djelatnost. Na kraju knjige *Povezanost jezičnih elemenata* slijedi opsežan esej kojim autor predstavlja sadržaj knjige i na francuskome jeziku.

i imajući na raspolaganju razne mogućnosti, odlučio baš za inačicu *La solidarité des éléments du langage*.¹⁶ Iz samog naslova proizlazi da je Guberinin pristup proučavanju govorno-jezične djelatnosti strukturalnoglobalan: sastavne elemente složene strukture govorno-jezičnog izraza (fr. *langage*) treba promatrati i proučavati kao dio cjeline čije su raznovrsne sastavnice povezane i međuovisne (fr. *solidarité*). Guberina se poslužio desosirovskom terminologijom i koncepcijom govorno-jezične djelatnosti kako bi razvio lingvistiku govora (fr. *linguistique de la parole*). Za Guberinu, govor je i individualna i društvena uporaba jezika. Pojedinač bira sredstva govorno-jezičnog izraza koji je uvijek nekome upućen i pretpostavlja dijalog kao društveni faktor, inače ne bi bilo ni razumijevanja ni komunikacije. Prema tome, govor je i individualna i društvena pojava čija složena struktura proizlazi iz situacije komunikacije.

U knjizi „Povezanost jezičnih elemenata“ (1952), Guberina navodi kao prva tri čimbenika ukidanja (premašivanja) odvojenosti jezičnih elemenata: stvarnost i proces koji je temeljni pokretač svake stvarnosti, vrednote govornog jezika i kontekst.¹⁷ Suvremena istraživanja u području neuroznanosti empirijski potvrđuju ove postavke (Blanke, 2012; Maren i sur., 2013).¹⁸

Vizualne i akustičke VGJ transponiraju povezanosti iz vanjskog svijeta na područje misli – izraz

U svim svojim djelima, Petar Guberina ističe da je jedinstvo govorno-jezičnog izraza osnovna karakteristika ljudskog izraza u formi govornog jezika. Govor, u smislu govorno-jezične djelatnosti i u smislu diskursa u usmenom ili pisanom obliku, teorijska je osnova lingvistike govora i verbotonalnog (u daljnjem testu VT) sistema. Budući da nema ni autentične govorne djelatnosti ni diskursa bez čovjeka, Guberina postavlja čovjeka kao biopsihosocijalno biće u središte tog proučavanja. Od svojeg prvog objav-

16 Da je htio ostati u sosirovskim i strukturalističkim okvirima, Guberina bi bio preveo *Povezanost jezičnih elemenata* kao *La solidarité des éléments de la langue* budući da se riječ jezik na francuski može prevesti i kao *langue* (jezik u užem smislu riječi: jezik kao samodostatni sustav arbitrarnih znakova) i kao *langage* (govorno-jezična djelatnost i sposobnost).

17 Kao četvrti i peti čimbenik ukidanja odvojenosti jezičnih elemenata navedeni su afirmacija/negacija te jedinstvo vrsta riječi (Guberina, 1952).

18 Aktivacija multisenzornih neurona koji integriraju vestibularne, vizualne i taktilne signale povezana je sa samolociranjem (*self-location*) i doživljajem u prvome licu (*first-person perspective*, Blanke, 2012). Konteksti zaokružuju i ulijevaju značenje u događaje: *they are essential for recollecting the past, interpreting the present and anticipating the future. Indeed, the brain's capacity to contextualize information permits enormous cognitive and behavioural flexibility* (Maren i sur., 2013).

ljenog rada „Govorni jezik i pisani jezik“ iz 1938. Guberina ne prestaje razmatrati probleme složenosti ljudskog izraza proučavajući povezivanje jezičnog izraza s mišlju i vrednotama govornog jezika u strukturne cjeline. Akustičke vrednote govornoga jezika su intonacija (melodija), jačina, vremensko trajanje rečenice i pauze (tišine). Pokreti lica (mimika), pokreti tijela (geste) i situacija pripadaju vizualnim vrednotama govornoga jezika. U svojim radovima u drugoj polovini 20. stoljeća, Guberina će u vrednote govornoga jezika uvrstiti i napetost. Svi ti multimodalni aspekti govorno-jezičnog izraza grade logičku vrijednost i afektivnu vrijednost u složenoj strukturi iskaza unutar diskursa i situacije.

Lišena VGJ, multimodalna govorno-jezična djelatnost činila bi se šarenilom nepovezanih elemenata. Naprotiv, stvarnost – misao – izraz postaje u kontekstu iskaza rečenična cjelina čija je struktura izgrađena od tonova, intenziteta, tempa, tišine, izraza lica, pokreta i napetosti dijelova tijela i cijeloga tijela koji se u situaciji komunikacije manifestiraju u sprezi s riječima ili bez riječi. Koje ćemo riječi smatrati rečenicom i kakvom, a koje samo grupom riječi, ne odlučuje gramatička građa jezičnog sustava, nego vrednote govornoga jezika (Guberina 1993 [1939]). Ista skupina riječi može u različitim iskazima izražavati različita značenja jer VGJ i stvarni kontekst istodobno pridonose i ekonomičnosti (Pavelin Lešić, 2009)¹⁹ i kreativnosti govorno-jezičnog izraza.

U svojoj disertaciji *Valeur logique et valeur stylistique des propositions complexes* (1993 [1939]) Guberina je, između ostalog, na opsežnoj građi pokazao da se logički odnos između dviju surečenica može razviti u različitim oblicima, uz pomoć gramatičkih jedinica, leksičkih jedinica i prije svega, posebnih konstrukcija, kojima pripadaju vrednote govornoga jezika. Riječi koje imaju ulogu veznih sredstava – veznici, veznički skupovi i konektori, riječi za otvaranje diskursa i povezivanje dijelova diskursa – od kojih smo navikli započinjati formalnu klasifikaciju složenih rečenica, nisu jednoznačne, zbog čega one same po sebi ne prenose, niti po sebi određuju naše koncepte. S druge strane, osim semantičke vrijednosti, veznik i ostala vezna sredstva prenose i određeni stupanj afektivnosti.

U govornome jeziku i u diskursu sve ovisi o izboru čovjeka, komunikacijskog bića i njegovoj afektivnosti. Afektivnost je sastavni dio razmišljanja i iskazivanja, naša osobna reakcija na okolnosti u nama i oko nas. Bez afektivnosti komunikacijskoga bića nema ni misli ni iskaza. Zbog toga je potrebno uzimati u obzir logičku i afektivnu vrijednost iskaza u njihovoj cjelovitosti. Ljudska misao proizlazi iz afektivnosti, iz čovjekove osobne reakcije na unutrašnje i vanjske okolnosti koje proživljava i s kojima se suočava. Ona se izražava u jeziku dijalogom, pomoću leksičkih sredstava i vrednota govornoga jezika. Riječi mogu i izostati, no VGJ su neophodne u svakom izrazu jer proizlaze iz biologije i fiziologije ljudskoga bića, tj. iz ljudskoga tijela i iz operativne funkcije ljudske misli koja djeluje i bez riječi.

¹⁹ Članak razmatra fenomen pragmatične ekonomije govorno-jezičnog izraza i vizualne vrednote govornog jezika koje toj pragmatičnoj ekonomiji doprinose.

Napetost

Mnoge se poteškoće u izgovoru mogu pripisati višku ili pak izostanku napetosti. Ova je pojava od primarne važnosti pri usmenoj govornoj aktivnosti. Uobičajeno je da VT dijagnostika uzima u obzir parametre napetosti. Međutim, izmjeriti ili do kraja opisati napetost ostaje još uvijek nedokučiv znanstveni izazov. Fonacija u govornome jeziku podrazumijeva mobiliziranje brojnih skupina mišića, pri čemu se suprotstavljaju agonistički i antagonistički mišići stvarajući pritom učinak cjeline u proizvodnji i percepciji glasova govora. Pokreti koji proizlaze iz napetosti pojedinih dijelova tijela, koja se može subjektivno doživjeti i kao učinak energije utrošene pri emisiji, pružaju okvir za temeljnu ritmičku i intonacijsku matricu pri produkciji i percepciji govora u koju se potom uključuju ostali strukturni elementi govorno-jezičnog izraza. Promjena tjelesne napetosti odražava se promjenom kvalitete govornog izraza. Unutar ritmičke i intonacijske cjeline iskaza, napetost ovisi o poziciji u slogu (početnoj, središnjoj, završnoj) i na intonacijskoj liniji. Ovisno o njegovu položaju, isti glas može biti percipiran kao napetiji ili opušteniji. Glasovi su napetiji u naglašenom slogu nego u nena-glašenom, napetiji su na početku nego na kraju sloga, napetiji su na vrhu intonacijske krivulje, a opušteniji su na dnu. Što je brži tempo govora, glasovna se napetost percipira jačom. Također, napetost je izraženija u kricima, a opuštenija u pjevanom glasu.

Napetost se ostvaruje u fazama opuštanja i kontrakcije na razini velikih ritmičkih pokreta tijela ili makromotorike koja obuhvaća cijelo tijelo kao fonacijski organ. Radi se o neuromuskularnoj aktivnosti u kojoj se prožimaju emisija i propriocepcija jer čovjek istodobno i stvara govor i percipira svoju aktivnost govorenja. Pokreti i napetosti pojedinih dijelova tijela daju ritmički i intonacijski temelj za percepciju govora, koja pak utječe na proizvodnju govora sustavom brzog odabira između brojnih kombinacija koje postoje u fizičkim osobinama govora (Guberina, 2010, str. 322).

Napetost kroz dinamiku opuštanja i kontrakcije mišićnih skupina pri govorenju nalazimo i na mikromotoričkoj razini fonacijskih pokreta pri artikulaciji glasova u slogu, pri artikulaciji susljednih ritmičkih skupina slogova i većih intonacijskih jedinica govora. Napetost je u uskoj vezi s najvažnijim elementima strukture govornih glasova i riječi, a to su ritam, intonacija, vrijeme i pauza te intenzitet. I artikulacija i percepcija glasova proizlaze iz strukture navedenih elemenata. Nemoguće je glasove govornog jezika artikulirati ili percipirati izolirano od strukture kojoj pripadaju. Jasno je da usmjeravanjem VT postupaka na napetost radimo istodobno na svim strukturnim elementima govora.

Uzgovorne geste i izrazi lica

Od svojih najranijih radova, osim akustičkih VGJ, Guberina navodi i vizualne VGJ. Radi se o globalnoj igri dijelova tijela i/ili čitavog tijela te o načinu kako se tijelo postavlja i pokreće u prostoru tijekom (raz)govorne aktivnosti. U knjigama *Le Geste à la parole*²⁰ (Pavelin, 2002) i „Vizualna obilježja govorenoga jezika“ (Pavelin Lešić, 2013) navedeni uzgovorni tjelesni pokreti u prostoru komunikacije nazivaju se posturomimogestualnim manifestacijama, skraćeno PMG. Od osamdesetih godina 20. stoljeća ne prestaju se razvijati istraživanja u području tzv. gestovnih studija.²¹

Ova problematika postaje sve aktualnija McNeilllovim člankom *So You Think Gestures are Nonverbal?*²² (1985) i Kendonovim člankom *Some reasons for studying gesture*²³ (1986). Oba su autora svojim radovima doprinijeli promjeni dominantne paradigme u analizi uzgovornih gesta. Utvrđeno je da su uzgovorne geste jednako bitan dio usmenog govora kao i riječi, a ne neki nevažan, slučajni nusproizvod govorne aktivnosti. Podsjetimo da je uzgovorne geste²⁴ Guberina već u svojem najranijem radu 1938. godine svrstao u vrednote, dakle u sastavni dio govornoga jezika.

Na poticaj McNeilla, Kendona i njihovih suradnika, 2002. godine osnovano je međunarodno društvo za gestovna proučavanja ili *International Society for Gesture Studies* (ISGS), aktivna međunarodna znanstvena udruga posvećena proučavanju gesta s multidisciplinarnog motrišta, polazeći od postavke o jedinstvu geste i jezika (engl. *unity of gesture and language*) (Müller, 2021). Međunarodno društvo za gestovna proučavanja, ISGS dosad je organiziralo desetak međunarodnih znanstvenih konferencija i cijeli niz raznih radionica, pokrenulo je časopis *Gesture* i nakladničku seriju knjiga *Gesture Studies*, posvećenu proučavanju povezanosti geste i govora. Okuplja svjetske centre za gestovne studije (engl. *Gesture centers*) u Aachenu, Amsterdamu, Berlinu, Chicagu, Viktoriji (Kanada), Moskvi, Nijmegenu, Frankfurtu na Odri itd. (*Gesture centres around the world*, 2021)

Gestovna istraživanja u svijetu svojim spoznajama ne prestaju potkrepljivati spoznaje o vizualnim vrednotama govornoga jezika koje je Guberina ugradio kao trajnu vrijednost na kojoj počivaju lingvistika govora i teorija i metodologija VT sistema. Naime, i lingvistika govora i VT sistem uzimaju u obzir sveukupni tjelesni pokret²⁵ kako u fonaciji (mikromotorika, makromotorika), tako i u strukturiranju iskaza (uzgovorne PMG manifestacije). Guberinin teorijski okvir pruža čvrst temelj za daljnje

20 *Gesta govoru*, tj. *Doprinos geste govoru*.

21 *Gesture studies*.

22 Mislite li da su geste neverbalne?

23 Razlozi za proučavanje gesta.

24 I ne samo geste kao pokrete ruku, nego kao pokrete dijelova tijela i cijeloga tijela, uzimajući također u obzir i izraze lica.

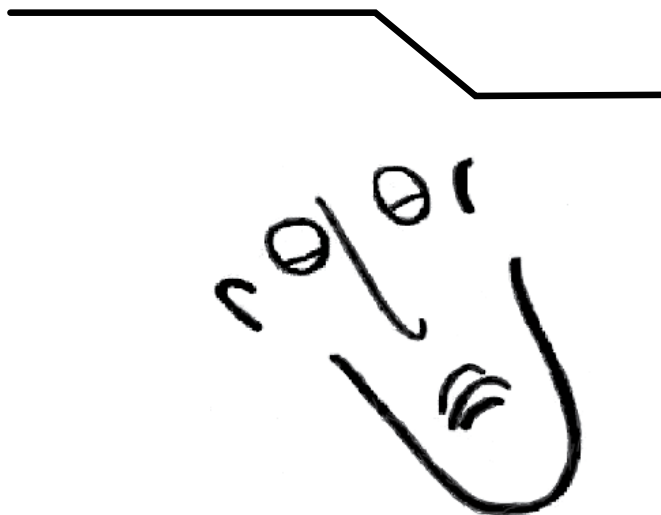
25 A ne samo pokrete ruku, što je još uvijek najčešći predmet uzgovornih gestovnih istraživanja.

proučavanje VGJ u strukturiranju uvijek povezanih govorno-jezičnih elemenata u multimodalnom, globalnom iskazu.

Doslovno dekodiranje verbalnog teksta, odnosno razumijevanje sadržaja prenesenog riječima, nije dovoljno za protumačiti ono što iskazivatelj želi reći. Međutim, nije dovoljno ni uzeti u obzir samo neki element tjelesnog pokreta, npr. pokreta ruku u iskazu i na njemu temeljiti interpretaciju. Pristup mora biti strukturalnoglobalan. Kako bi interpretacija iskaza bila potpuna, potrebno je imati uvid u stvarni kontekst, kao i u čimbenike govorno-jezične djelatnosti (intonacija, PMG...), koji su u sinergiji s izgovorenim riječima i čine strukturu toga iskaza u konkretnoj situaciji (Pavelin Lešić, 2002, str. 55). U navedenom primjeru raskorak između leksičkog i prozodijskog PMG sadržaja upotrijebljen je u službi ostvarenja ironije:

„Kako si zabavan.“

[intonacijska krivulja]

Efektivan smisao globalnog iskaza: „Dosadan si.“

Ovaj primjer pokazuje da u slučaju nepoklapanja leksičkog sadržaja i prozodijsko-gestovnog sadržaja, sveukupna struktura elemenata u iskazu određuje način na koji treba protumačiti leksički sadržaj. Bilo da se radi djelomičnom, potpunom poklapanju ili nepoklapanju leksičkog sadržaja i sadržaja prozodijsko-gestovne realizacije iskaza, konačni smisao uvijek proizlazi iz strukture koja povezuje sve čimbenike govorno-jezičnog izraza u situaciji konkretnog iskaza.²⁶

²⁶ Iskaz je rečenica u kontekstu. Iskaz se može ostvariti i gestom i tišinom, no i u tom slučaju interpretacija sadržaja takvog iskaza se događa („prevodi“) u formi rečenice u kontekstu.

Jedinstvo gesta i govora u svjetlu neuropsiholingvističkih proučavanja

Zajednički interes neurologije, psihologije i lingvistike za proučavanje ljudske sposobnosti korištenja jezikom te funkcioniranja govora uopće, doveo je tijekom sedamdesetih godina dvadesetog stoljeća do uobličavanja novih disciplina: najprije neuropsihologije, pa neurolingvistike i, konačno, neuropsiholingvistike (Nespoulous i Leclercq, 1990). Time su otvoreni novi putovi u istraživanju govorno-jezičnih i semiotičkih manifestacija prilikom interakcije licem u lice. Dugo je trebalo dok se uopće znanstveno ustanovila povezanost kognitivnih i afektivnih procesa s funkcioniranjem mozga. Stoljećima se smatralo da je srce sjedište ljudskih misli i osjećaja. Još je u 18. stoljeću zapadna medicina učila da se uloga mozga svodi na distribuciju vitalne energije drugim dijelovima tijela. Unatoč uvjerenju Alkmeona iz Krotone, kao i Hipokrata i Galena, da se misao zbiva u ljudskoj glavi, ta je ideja naišla na pravi odjek tek u 19. stoljeću kada F. J. Gall zastupa motrište da je mozak sjedište različitih moralnih i intelektualnih sposobnosti uključujući i „verbalnu memoriju“. Gall smješta zonu verbalne memorije u prednje režnjeve mozga. Od tada liječnici sve češće promatraju različite slučajeve poremećaja govora usred oštećenja mozga (afazije). Naposljetku, 1865. godine P. Broca ustanovljuje da je sjedište govora kao usmene aktivnosti smješteno u lijevoj hemisferi ljudskoga mozga. Neuropsiholingvistika proučava ljudsku sposobnost korištenja jezikom u sklopu ljudskog ponašanja općenito (urednog ili s poteškoćama) razmatrajući ga uvijek u odnosu na neurološki supstrat. Neuropsiholingvistička istraživanja potvrđuju da je uzgovorna gesta, vizualna VGJ, sastavni dio govorno-jezične djelatnosti, da ima nezaobilaznu ulogu u govornome procesu. U prilog tome mogu se navesti argumenti koji proizlaze iz dosadašnjih istraživanja:

- 1)** Postoje tipovi PMG manifestacija koji se pojavljuju isključivo tijekom usmene govorne aktivnosti. Interpretacija takvih pokreta usko je vezana uz usmenu aktivnost jer iz nje i proizlaze.²⁷
- 2)** PMG manifestacije i izgovorene rečenice u koordiniranoj sprezi grade globalni iskaz na fonetskoj, sintaktičkoj, semantičkoj i pragmatičkoj razini. Svaki nesklad između gestovnog i izgovorenog djeluje na percepciju i interpretaciju globalnog iskaza.
- 3)** Različiti tipovi PMG manifestacija pojavljuju se u skladu s razvojem jezičnih razina u govoru djeteta. Tako se najranije pojavljuju deiktičke geste (geste pokazivanja koje korespondiraju na lingvističkom planu označavanja neposrednih predmeta i situacija), zatim neke osnovne amblematičke geste (mahanje rukom za pozdrav: pa-pa), a onda se pojavljuju ikoničke geste. U

27 McNeill ih naziva *deictics, iconics, metaphors and beats* (1995).

najvišoj fazi govorno-jezičnog razvoja pojavljuju se apstraktne metaforičke geste i vezne geste koje, osim što prate ritam i intonaciju, grade međudnose unutar izričaja i između njega.

- 4)** Kod pacijenata koji boluju od afazija, poremećaji na lingvističkoj razini često uključuju funkcionalne promjene na PMG razini. Tako istraživanja (Fex i Mísson, 1998; Kong i sur., 2015) pokazuju da osobe s afazijom i djeca s jezično-govornim poremećajima²⁸ upotrebljavaju geste da bi kompenzirali svoje probleme na verbalnom planu. Stoga bi koristilo u procjeni govornog oštećenja provesti analizu PMG manifestacija koje prate ili nadomještaju riječi. Naravno da bi pri tome trebalo usvojiti jedinstvenu kategorizaciju PMG manifestacija (McNeill, 1995; Pavelin Lešić, 2013, str. 42), da bi kliničari i terapeuti mogli precizno opisati kojim se PMG funkcijama pacijenti služe i u koju pragmalingvističku svrhu.

Sve navedene elemente (1-4) treba sustavnije istražiti, što će nužno dovesti do boljeg razumijevanja cjelokupne problematike govorno-jezičnog izraza u sklopu usmene govorno-jezične aktivnosti.

Vrednote govornog jezika u rehabilitaciji govorno-jezičnog izraza i sveukupne komunikacije

Govorenje je jedna od osnovnih ljudskih funkcija i potreba. Od samog rođenja postoji potencijal za razvoj komunikacijskih sposobnosti, iako je usvajanje govora dugotrajan i složen proces, koji ovisi o povratnoj sprezi percepcije i emisije. Namjera da se posredstvom govora ostvari komunikacija u socijalnoj sredini zahtijeva zbir sposobnosti fiziološke i psihološke prirode, koji međusobno moraju biti dobro funkcionalno organizirani.

Piaget i Inhelder u svojim radovima navode da je period između rođenja i stjecanja govora obilježen intenzivnim mentalnim razvojem. Dijete kroz senzomotoričku asimilaciju neposrednog vanjskog svijeta ostvaruje, za godinu i pol do dvije, čitavu kopernikansku revoluciju u malom. U početku novorođenče sve svodi na sebe, a na kraju perioda u kojem se razvija i govor svijet doživljava kao nešto izvan sebe (Piaget i Inhelder, 1966).

²⁸ *Specific language impaired children.*

Dijete oponašanjem modela usvaja govor, obogaćuje svoj vokabular, stvara nove spoznaje, a novi se sadržaji istovremeno i raščlanjuju i integriraju. Cijelo tijelo je u funkciji komunikacije – intonacija i tjelesni pokret izraz su afektivnosti u koju je čovjek uronjen.

U prvoj godini razvija se sposobnost djeteta da komunicira tijelom, pogledom, intonacijom, gukanjem, gestom, ritmovima... bez prave uporabe riječi. Guberina kaže: „Događa se komunikacija, događa se dijeljenje nečega s nekim.“ Okolina „iščitava“ poruku interpretirajući emocionalna (afektivna) stanja i signale, bilo da je to plač ili gledanje u neki predmet. Beba vrlo brzo usklađuje svoj plač, pogled, gukanje, smijeh, geste i cijelo tijelo s komunikacijskim podražajima vodeći se potrebom za komunikacijom. Roditelj to doživljava kao komunikaciju. Govor se ne može usvojiti bez afektivnog kontakta s okolinom. Ljudska sposobnost za učenje jezika bila bi mrtva mogućnost bez ove afektivne intervencije okoline.

Sve malene interakcije između roditelja i djece imaju emocionalni podtekst, a kroz ponavljanje poruka tijekom godina djeca formiraju središnji dio svog emocionalnog stava i sposobnosti. Emocionalno učenje traje čitav život. Senzorna područja sazrijevaju tijekom ranog djetinjstva, limbički sustav do početka puberteta, frontalni režnjevi – sjedište emocionalne samokontrole, razumijevanja i umješnih reakcija – nastavlja se razvijati i u kasnijoj mladosti sve negdje do razdoblja između šesnaeste i osamnaeste godine (Goleman, 1997).

Od početka u ranim interakcijama između roditelja i djece ritmični pokret osnovni je element u tješnju djeteta koje plače, npr. kada ga majka podiže i lagano ljulja. Tako ga uči najvitalniju emocionalnu lekciju, a to je kako se može samo umiriti. Za takvim obrascem, ljuljanjem i ritmičnošću, često posežemo i u odrasloj dobi kada nam je teško.

U toj fazi najranije komunikacije majke se obilato služe intonacijom, dijete je osjetljivije na niske tonove, a Guberina je davno uočio da niske frekvencije bolje prenose ritam i intonaciju.

Kada dijete uči obrazac „ja pa ti“, također se značajno oslanja na intonaciju i mimiku, kombinaciju akustičkih i vizualnih VGJ.

Odrasle osobe, kada govore s malom djecom, podižu i spuštaju intonaciju. Takav se način govora naziva „maminski“. U dobi od 5 mjeseci kod djece dolazi do vokalne igre (Hoff, 2009) u kojoj dijete koristi promjene visina i intenziteta (psihoakustički to nazivamo glasnoćom) kako bi proizvodilo sve veći broj glasova.

Vrednote govornog jezika zajedno s leksičkim sredstvima izražavanja oblikuju strukturu koja je istovremeno dinamična u vodoravnom i u okomitom smjeru, koja uključuje kontekst i prostor te, nadalje, osobe uključene u komunikaciju.

Kada u rehabilitacijskom postupku interveniramo u govor, obraćamo jednaku pozornost na svaki element VGJ, odnosno na intonaciju, intenzitet, rečenično tempo, pauzu, mimiku, gestu i stvarni kontekst. Pansini (2001) piše da je odnos rehabilitanta i rehabilitatora susret dviju osoba. Nadalje kaže, neverbalnim sredstvima govorno-je-

zičnog izraza odašilju se stalno najosobnije poruke i kada dijete šuti. Verbalna šutnja (odsutnost riječi) nije praćena neverbalnom „šutnjom“ (odsutnost VGJ). Za prirodnu komunikaciju, ostvarivu u multimotoričkoj cjelini potreban je, prije svega, prirodni topografski odnos. Zato, maknite stolice i klupe, osvojite prostor i oslobodit ćete tada mišljenje i govor.

O prostornosti govora Pansini (2002) je istaknuo u „Verbotonalnim razgovorima“, stručnom časopisu za cjeloživotno učenje stručnjaka koji provode rehabilitaciju, da lijevom hemisferom dominira *logos*, a desnom *pathos*. Mozgom „čujemo“ i interpretiramo semantički dio i afektivnu izražajnost te ostale elemente poruke koji se prenose govorom, sve VGJ, glasnoću (intenzitet), visinu, intonaciju, naglasak, boju, ritam, stanke, brzinu (tempo) govora. U svom terapijskom djelovanju važno je u rehabilitacijskoj primjeni uvidjeti nedjeljivost konkretne stvarne prostornosti i apstraktno jezične prostornosti.

Igre riječima kroz VGJ i pripovijedanje

Ne samo u kazalištu već i u rehabilitacijskim postupcima sve se može pretvoriti u igru riječima. Kada želimo postići tečniju komunikaciju kod djece koja mucaju, ili pak korigirati brzinu govora kod djece sa sindromom brzopletosti, korigirati nepreciznu artikulaciju, poboljšati razumljivost, djelovati na poremećaj u jezičnom planiranju, tada ćemo opet pažljivo kombinirati i ugrađivati VGJ, odnosno kombinirati ih tako da postignemo rehabilitacijsku optimalu. VGJ nam na najučinkovitiji način pružaju mogućnost da svaku priču ispričamo ili „pročitamo“ zajedno s djetetom na način da kod djeteta izazivamo osjećaje i osobne reakcije. Riječi mogu predstavljati bilo što, a značenje im određuje priča-događaj, jer ih smješta u konkretnu situaciju. Gluma i igra stvaraju zadovoljstvo slobodnog kretanja u jeziku (Pansini, 2001).

VGJ sastavni su dio dramskog izraza i to je ona dodirna točka koja je omogućila da se u okviru verbotonalne teorije, odnosno njezinih terapijskih postupaka koristi dramski izraz u svakodnevnom radu s djecom. Dramska aktivnost, korištenje dramskog izraza, tj. uporaba jezika u prostoru i situaciji omogućava i olakšava integraciju, potiče spremnost na komunikaciju, motivira jezičnu kreativnost i utječe na razvoj svijesti o svojim sposobnostima, omogućava nam izraziti svoje osjećaje i stavove (Hercigonja Salamoni i Pavelin, 2001).

I drama i pripovijedanje nadovezuju se na urođenu dječju sposobnost imaginacije i maštovite igre pa tako čak i vrlo mala djeca mogu razlikovati konvencije priče ili drame od stvarnog života. Pomoću priče i drame djeca razvijaju razumijevanje sebe i svijeta oko sebe (Hercigonja Salamoni i Rendulić, 2017).

Proigravajući različite uloge u terapiji igrom povećava se svjesnost o vlastitim emocijama i utjecajima na druge, čime dijete povećava fleksibilnost i jača osjetljivost te uči prihvaćati različite socijalne varijabilite.

Pričajući priče koje se ponavljaju bez prosuđivanja njihova značenja, stvaramo poseban odnos prema vremenu i prostoru, izmišljamo stvarnost koja se može vidjeti i čuti. Ona proizlazi iz izgleda i zvuka stvari. Intonacijom, intenzitetom i ritmom oslikavamo stvarni kontekst, priča postaje „kao da jest“, jer tada ulazimo „unutra“ i postajemo njezin dio (Hercigonja Salamoni i Jusufbegović, 2001).

Umjesto zaključka, priča se nastavlja

Čovjek integrira govorni jezik svojim osjećajima, umom i tijelom. Verbotonalni sistem usmjeren je na tu povezanost, prateći putove ispreplitanja afektivnosti, govora, uma i tijela te uzimajući u obzir prostor i stvarni kontekst kroz propriocepciju, spaciocepciju i multisenzoriku. I osjećaj i misao izražavaju se ritmom, pokretom, glasom, tišinom, dakle vrednotama govornog jezika u sprezi s riječima ili bez njih, u konkretnoj situaciji.

Literatura

- Blanke, O. (2012). Multisensory brain mechanisms of bodily self-consciousness. *Nature Reviews Neuroscience*, 13(8), 556–571. <https://doi.org/10.1038/nrn3292>
- Fex, B., & Månsson, A.-C. (1998). The use of gestures as a compensatory strategy in adults with acquired aphasia compared to children with specific language impairment (SLI). *Journal of Neurolinguistics*, 11(1-2), 191–206. [https://doi.org/10.1016/s0911-6044\(98\)00013-x](https://doi.org/10.1016/s0911-6044(98)00013-x)
- Gesture centres around the world*. ISGS. (2021). <http://gesturestudies.com/index.php/new-section/gesture-research-around-the-world/>
- Goleman, D. (1997). *Emocionalna inteligencija*. Mozaik knjiga.
- Guberina, P. (1938). Govorni jezik i pisani jezik. *Hrvatski jezik*, 6, 114–124.
- Guberina, P. (1952). *Povezanost jezičnih elemenata*. Matica Hrvatska.
- Guberina, P. (1993). *Valeur logique et valeur stylistique des propositions complexes: théorie générale et application au français*. Didier Erudition.
- Guberina, P. (2010). *Govor i čovjek: verbotonalni sistem*. Poliklinika Suvag, ArTresor naklada.
- Hercigonja Salamoni, D., & Jusufbegović, S. (2001). Umjetnički izraz u govornoj i play terapiji djece koja mucaju. *Verbotonalni razgovori*, 4(3), 1–3.
- Hercigonja Salamoni, D., & Pavelin, B. (2001). Prevladavanje govornih poremećaja i učenje stranog jezika. *Verbotonalni razgovori*, 4(2), 18–20.

- Hercigonja Salamoni, D., & Rendulić, A. (2017). Drama techniques as part of cluttering therapy according to the verbotonal method. *Logopedija*, 7(1), 24–29. <https://doi.org/10.31299/log.7.1.4>
- Hoff, E. (2020). *Language development*. Wadsworth.
- Kendon, A. (1986). Some reasons for studying gesture. *Semiotica*, 62(1-2). <https://doi.org/10.1515/semi.1986.62.1-2.3>
- Kong, A. P.-H., Law, S.-P., Wat, W. K.-C., & Lai, C. (2015). Co-verbal gestures among speakers with aphasia: Influence of aphasia severity, linguistic and semantic skills, and hemiplegia on gesture employment in oral discourse. *Journal of Communication Disorders*, 56, 88–102. <https://doi.org/10.1016/j.jcomdis.2015.06.007>
- Maren, S., Phan, K. L., & Liberzon, I. (2013). The contextual brain: implications for fear conditioning, extinction and psychopathology. *Nature Reviews Neuroscience*, 14(6), 417–428. <https://doi.org/10.1038/nrn3492>
- McNeill, D. (1985). So you think gestures are nonverbal? *Psychological Review*, 92(3), 350–371. <https://doi.org/10.1037/0033-295x.92.3.350>
- McNeill, D. (2007). *Gesture and thought*. University of Chicago Press.
- McNeill, D. (2007). *Hand and mind: what gestures reveal about thought*. University of Chicago Press.
- Müller, C. (2021). *History of International Society for Gesture Studies*. ISGS. <http://gesturestudies.com/index.php/society/history-of-the-society/>.
- Nespoulous, J., & Leclercq, M. (Eds.). (1990). *Linguistique et neuropsycholinguistique : Tendances actuelles*. Edition de la Société de neuropsychologie de langue française.
- Pansini, M. (2002). Prostornost govora. *Verbotonalni razgovori*, 5(3), 8–15.
- Pansini, M. (2001). San Ivanjske noći prema Williamu Shakespearu: priredba rehabilitirana Poliklinike SUVAG: verbotonalna razmišljanja. *Verbotonalni razgovori*, 4(5), 1–8.
- Pavelin Lešić, B. (2009). In K. Juszczak (Ed.), *Gesture and Speech in Interaction GESPIN 2009: Proceedings* (pp. 1–11). Poznan; University of Adam Mickiewicz Poznan.
- Pavelin Lešić, B. (2013). *Vizualna obilježja govorenoga jezika*. FF press.
- Pavelin, B. (1998). O posturomimogestualnosti (PMG). *Verbotonalni razgovori*, 3(1), 8–10.
- Pavelin, B. (2001). Gesta i govor u svjetlu neuropsiholingvistike. *Verbotonalni razgovori*, 4(1), 1–5.
- Pavelin, B. (2002). *Le geste a la parole*. Presses universitaires du mirail.
- Piaget, J., & Inhelder, B. (1967). *La Psychologie de l'enfant*. Presses universitaires.
- Saussure, F. de. (2000). *Tečaj opće lingvistike*. ArTresor Naklada; Institut za jezik i jezikoslovlje.